Gönderim Tarihi: 02.11.2016

Kabul Tarihi: 05.06.2017

SOMUT ŞİİR BAĞLAMINDA TARIK GÜNERSEL'İN ŞİİRLERİ Tarık Günersel's Poems in the Context of Concrete Poetry

Ahmet USLU

Dr., Dumlupınar Üniversitesi
ahmet.uslu@dpu.edu.tr
Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Somut şiir, dilin sadece anlamsal ve kavramsal boyutlarının değil görsel-çizgisel boyutlarının da kullanılmasını amaçlayan bir şiir anlayışıdır. Somut şiir anlayışı, Türk edebiyatında Avrupa'daki gibi bir akım haline gelmemiş olsa da tekel örnekler giderek çoğalmıştır. Tarık Günersel de somut şiirin imkânlarından yararlanan önemli bir şairdir. Bu çalışmada Tarık Günersel'in şiirleri, harf ve hecelerle oluşturulan, kelimelerle oluşturulan, sayılarla oluşturulan ve bilgisayar çizim teknikleri ile oluşturulan somut şiirler başlıkları altında gruplandırılarak incelenecektir. Böylece Tarık Günersel'in farklı okumalara uygun somut şiirleri hakkında bir kanı oluşturulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Somut şiir, Görsel şiir, Deneyisel şiir, Çağdaş Türk şiiri, Tarık Günersel.

Abstract

Concrete poetry is a kind of versification that aims at focusing on not only semantic and conceptual dimensions of language but also visual and linear dimensions, as well. Although the percept of concrete poetry has not become a common literary movement as it is in Europe, some examples limited in number are encountered in Turkish literature, too. Tarık Günersel is an important poet who gets use of specific opportunities of concrete poetry. In the current paper, Tarık Günersel's poems will be investigated by grouping them under some categories such as the ones "with letters and syllables", "with words", "with numbers" and "with computer design technique". By this way, it is purposed to present a general idea on concrete poetry.

Keywords: Concrete poetry, visual poetry, experimental poetry, contemporary Turkish poetry, Tarık Günersel.

I. GİRİŞ

Somut şiir, sözcüklerin ya da bir biçimin imgesel anlamının yanında görsel olarak da kullanılmasıdır. Sözden ziyade görüntünün bir dil oluşturduğu somut şiir, "desen şiiri", "şekilli şiir" ya da "görsel şiir" olarak da adlandırılmaktadır. Dilin anlam ve kavram boyutundan ayrılarak görsel-çizgisel boyutunun araştırıldığı somut şiir, bir bakıma "sözün işaret diline aktarılmasıdır." (Akay, 2009, s.247) Dilin kullandığı enstrümanları (sözcük, harf ve hece) somut bir malzeme olarak kullanan bir şiir akımı olarak ortaya

çıkan somut şiir; “kendinin ontolojik materyallerini anlam taşıyan alışılmış söz dizimsel özelliklerinden çıkarıp tını ve sesletimsel özelliklerine ve amaçlanan mesaja göre yeniden biçimlendiren, böylelikle kurallara aykırı (mantık dışı), anlamından bağımsız, optik, akustik ve hat sanatı gibi bir etki bırakan şiir türüdür. (Balcı ve Darancık, 2007, s.104) Max Bense de sözcüklerin kendilerinden başka bir anlamsal gönderimi olmadığı için somut şiir adlandırmasının gerekliliğini ifade eder. (Bense, 1986, s.12) Klaus Peter Dencker de somut/görsel şiirin diğer sanat dallarıyla olan ilgisine vurgu yapar: “ Görsel şiir, görsel sanat ve edebiyat, resim ve metin, mecazi ve semantik öğeler arasındaki değişken ilişkidir; her iki sanat biçiminin bir ara alandaki bağlantısıdır; çevreden gelen herhangi bir iletişim biçimine karşı duyuşsal bir tepkidir; farklı hayali realizm çeşitlemeleri tarafından mantıklı bir dilin akla uygun bütün olanaklarında ve kanıt oluşturmak için kullanılan kolaj, kavramsal sanat, somut sanata dair önemli tanımlar için bir haznedir.” (Dencker, 2006) Somut şiirde sözcükler anlamsal bakımdan görsel bir imge oluşturmak yerine kapladıkları alan ile görsel bir anlam meydana getirirler. Sözcükler semantik ve estetik anlamlarına göre alışılmış, düzgün, sıralı ve dil bilgisi kurallarına uygun metinler oluşturmaz, bunun yerine, iki boyutlu görsel bağlamlar sunar. (Balcı ve Darancık, 2007, s.107 – 108) Somut şiirde sözcüklerin bulunacağı yer ve sıra gibi sınırlamalar yoktur. Bu bakımdan da somut şiir, devingen bir yapı gösterir.

Alışılmış şiir yapısından farklı olarak sözcüklerin birbiri ile ilişkisinden doğan bir anlamsal bütünün ötesine giden somut şiir, okuru yadırgatır. Okur, bu şiir türü karşısında aktif olarak yer almak zorundadır. Kalıplaşmış ve sunulu anlamsal gönderimlerin dışına çıkan şiir, okurun anlamlandırmasını ve yorumlamasını da zorlaştırır. Belli kurallarının olmayışı da okura belirsiz bir yapı sunar. Bu belirsizlik karşısında her okur, şiiri farklı yorumlayabilmektedir. Bu, şiire çoğul anlam kazandırır. Bu çoğul anlam Umberto Eco’nun *açık yapıt* kavramını hatırlatmaktadır. Eco, yorumlayanın kendi tercihlerine bırakılmış bir dizi düzenleme imkânı sunan, yorumcunun sonuca ulaştırdığı, estetik bir planda yorumcunun katkısının olduğu metinlere işaret eder. (Eco, 2001, s. 9) Somut şiir de bu kapsamda ele alınabilecek metinlerdir. Fizikteki görecelilik kuramında olduğu gibi kesin ve mutlak doğrunun olmadığı bir dünyada somut şiir de bitmiyor izlenimi uyandırarak sınırsız yorumlara imkân tanır. (Cobbing, 1986, s.22) Türk edebiyatında somut şiir ile ilgili çalışmalar yapan G. Gonca Gökalp-Alparslan somut şiir hakkında şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Şiirin olanaklarını genişleten ve mimarlık, resim, heykel, fotoğraf gibi sanat dallarıyla bağlarını güçlendiren bu deneysel şiir anlayışı, çağdaş dünyanın

bilimsel ve toplumsal değişmelerinin bir sonucu olduğu kadar, edebiyatın bütün bu olup bitenlere verdiği tepkinin de görsel bir ifadesidir. Bu nedenle hem evrenseldir hem de okura sunduğu okuma çeşitliliğiyle bireyseldir. Somut şiir, tasarlayışı ile okurunu aynı ortamda birleştirir; çoğul okuma fırsatları yaratır. Okur, görsel olarak kendine sunulan sorunu, önce gözleriyle sonra aklıyla algılar ve sonsuz sayıda yoruma ulaşabilir.” (Gökalp Alparıslan, 2005, s. 5)

Doğan Aksan şiir hakkında şu yorumu yapmaktadır: “Şiiri dinlemekte ya da okumakta olanın, şairin yansıtmak istediği duygu, imge, düşünce ve görüntüleri iyice algılayabilmesi için her şeyden önce, bu şiirdeki sözcüklerini yeterince tanıması gereklidir. Sözcükleri ve genel kültür eksikliği ile kimi sözcükler ve tamlamalar gereğince tanınıp algılanmadığında şiirin etkisi azalacak hatta yok olacaktır.” (Aksan, 2013, s.27) Ahmet Oktay bu durumu azaltmanın çaresi olarak somut şiire işaret eder: “Günümüz şiirinin gelişimi, son kertede, Türk toplumunun somut koşullarına bağlı olacaktır, geçmişinde de olduğu gibi. Bir dil sanatı olan şiir, sanıldığından çok daha fazla ideolojik ve polite-dilseldir. Seçtiği sözcükler ve ürettiği imgeler, şairi istesin istemesin bir yere, bir dünya görüşüne ait kılar. Şiiri bu kara delikten kurtarma yolundaki bir girişim somut şiirdir. Türkiye’de pek az yandaşı bulunan, dünyadaki etkinliği de hayli azalmış görünen bu şiir, Max Bense’nin sözleriyle, okurla iletişimi anlamın anlaşılması yoluyla değil düzenlemenin anlaşılması yoluyla sağlamayı öngörmektedir.” (Oktay, 1998, s. 24)

Anlatılacak bir şeyin kalmadığı ortamda “edebiyat(ın), kendini anlatmak zorunda” (Ecevit, 2001, s.99) oluşu, şiirde somut şiir akımı ile yeni bir çıkış sağlar. Somut şiir yazan şairler “dilini hiçbir doğal ve özel kuralı, ilkesi, tarihsel değişkenliği dışında, sonsuz kalıcılığı” (Pazarkaya, 1992, s.46) olmadığı düşüncesindedirler. Seküler dünya anlayışı ile birlikte ekonomik sorunların baş gösterdiği bir dünyada, toplumsal düzen de bozulmuştur. Bu gelişmelere paralel olarak “Dil, içinde insanın da toplumun da ‘bilinçli varlık’, ‘bilinçli olgu’ olarak var oldukları ortam olduğuna göre, bu ortamı değiştirmek demek olan yerleşik dili bütün kalıp ve kurallarıyla eytişimsel değişim sürecine sürmek demektir.” (Pazarkaya, 1992, s.48) Toplumsal düzendeki aksaklıklara tepki olarak şairler, yerleşik dili değiştirmeyi tercih ederler. Yerleşik dili yıkmak, yaygın olan toplumsal düzeni değiştirmek için işlevsel bir öneme sahiptir. İnsanların içinde yaşadığı dünyaya yabancılığını önleyebilmek amacıyla yeni bir dil kullanma ihtiyacı doğar.

Bir bildiri iletme gayesi olmayan somut şiirde sözcükler parçalanarak dilin en küçük yapısı elde edilmeye çalışılır. Sözcükler, heceler

ve en son olarak da harfler somut şiirin malzemesini oluşturur. Geleneksel şiirde mısraların önemine karşın somut şiirde harfler ve heceler öncelikli hale gelir. Waldrop, sözcüklerin sıradan bir okur tarafından bile görülmesi zorunluluğu olduğunu belirtir. (Waldrop, 1986, s. 32) Dilsel bir nesne olarak sözcüklerin sözel nitelikleri yanında sessel ve görsel boyutları da bir bütün olarak algılanır. (Bense, 1986, s. 12)

Somut şiirler, sadece bir konuya dikkat çekmek için oluşturulan kısa metinler olduğu için anlatıya dayanmaz. Bir konuya odaklanan şiir, okuru düşündürmeyi amaçladığı için olay ve kişi gibi öğeler de içermez. (Balcı ve Daracık, 2007, s. 108) Anlamın arka plana itildiği bu şiir türünde asıl olan yapısal görüntüdür.

Somut şiir, çeşitli araştırmacılar tarafından sınıflandırılmıştır. Mike Weaver, görsel, sessel ve devinimsel olarak üç çeşit; Thomas Kopfermann anlamsal olan, anlamsal olmayan, görsel, sessel (akustik) somut şiir ve montaj şiir olarak beş çeşit; Kathleen McCullough basımsal, sessel, üç boyutlu, devinimsel, bilgisayarla üretilen, göstergebilimsel (semiotik), eğlenceli-ironik somut şiir ve “poesia visiva” olarak adlandırdığı fotoğraf ya da resimle sözcükleri birleştiren somut şiir olmak üzere sekiz çeşit olarak sınıflandırmaktadır. (Gökalp Alparlan, 2005, s. 4)

Somut şiir kavramı her ne kadar 1950’lerden sonraya dayansa da somut şiir uygulamalarının çok daha eskiye uzandığı bilinmektedir. Kayahan Özgül, yazı ve resim arasındaki bu ilişkiyi Çin ve Kiril alfabelerine kadar taşır. Bu alfabelerdeki resimsi özelliklerin daha sonra da devam ettirildiğini belirten Özgül, hurufi eğilimlerin de bu kapsamda ele alınabileceğini söyler. Daha sonra ise resim-yazıların görüldüğüne, cami, kandil, başlık, gemi, meyve gibi cansız; kuş, deve, arslan gibi canlı objelerin yazıyla resmedildiğini ifade eder. (Özgül, 1997, s. 13-15) Yüksel Pazarkaya da Selçuklu dış mimarisi, Osmanlı bezemeciliği, el yazmacılığı ve güzel sanatlar ile yazının kaynaşmasının bu şiirin özellikleri arasında sayılabileceğini söyler. (Pazarkaya, 1992, s. 45) Yapılan araştırmalar¹, divan şiir geleneğinde de sözcüklerin yazımından kaynaklanan ve görselliği ön plana alan yaklaşımların varlığını göstermektedir. Cumhuriyet döneminde ise Nâzım Hikmet Ran, Ercümen Behzat Lav, Behçet Necatigil, Can Yücel, İlhan Berk, Tarık Günersel somut şiirin imkânlarından yararlanan şairlerdir.

Bu çalışmada son dönem şairlerinden Tarık Günersel’in somut (görsel) şiirleri incelenmeye çalışılacaktır. Günersel’in şiirleri harf ve hecelerle, kelimelerle, sayılarla ve bilgisayar teknikleri ile yazılan (yapılan)

¹ Bu konuda geniş bir inceleme için bkz.; Şenödeyici, Ö. (2012). *Osmanlı’nın görsel şiirleri*, Kesit Yayınları, İstanbul.

somut şiirler olarak sınıflandırılmıştır.

II. TARIK GÜNERSEL'İN SOMUT (GÖRSEL ŞİİRLERİ)

2.1. Harf ve Hecelerle Oluşturulan Somut Şiirler

Somut şiir yazmanın ya da yapmanın bir sınıflama yapılamayacak kadar çok çeşidinden bahsedilebilir. Bu kadar çok çeşitlilik ise şairlerin hayal dünyalarına sınır konulamaması gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Ancak belli örnekler üzerinden hareket ederek mevcut şiirleri kategorize etmek mümkündür. Günersel'in somut şiirleri arasında harf ve heceleri kullanarak oluşturduğu şiirler dikkat çekicidir. Harf ve hecelerin, ifade edilmek istenen duygu ya da düşünceye uygun olarak sayfa içerisinde kullanılması ile somut şiirler oluşturulur.

Tarık Günersel² *Kendimi Beklerken* (1997)'de yazdığı şiirlerde görsel bir düzenlemeyle günün yirmi dört saatini şiirleştirir. Zamanın hızla geçişini sözcüklerin artışı, eksilmesi ve kırılması ile ifade eder. (s.141) "1" başlıklı şiirde "eski, bir, gün ve daha" sözcüklerinin diziliş içerisinde kazandığı farklı anlamlarla birlikte sözcüklerin sayfa içerisindeki dizilişi görsel olarak da bir eskimişliği ve tükenmişliği ifade eder. "Eski bir gün", "bir gün daha" geçtiğinde "daha eski bir gün" olur. Günlerin art arda gelmesi ile her yeni gün, gelen yeni günle birlikte değerini yitirir. Ancak her yeni gelen gün, eski ile arada bir kırılma meydana getirir. Bu kırılma, ilerlerken gerileme sayfa içerisinde serpiştirilen sözcüklerin görsel teması ile desteklenir. Şair, yirmi dört saatin her bir saati için şiir yazarken şiirde gün sözcüğünü kullanır. Saat ve gün arasındaki zıtlıktan da yararlanan şair, bir bakıma günlerin saat kadar hızlı geçtiğini ve zamanı tükettiğini ifade eder. "2", "x+3. saat", şiirlerinde de benzer görsel uygulamalar görülür. "x+4. saat" şiirinde ise sözcükler bölünüp hecelenerek ve harfler eksiltilerek bir şiir oluşturulur. (142-144) Zaman ilerledikçe içinden bir şeyler de eksilir. Giden zamanın yeri dolmadığı gibi unutkanlığın verdiği eksiklik, belki pişmanlıkların verdiği unutmak istemeler, eksilen harflerle görselleştirilir. Bu eksilmeler ise geçen zamanı anlamsızlaştırır. Şiirin tek bir harfle "d" ile bitmesi de geçmiş zamanın hiçliğe ve yokluğa sürüklenişinin resmidir. "x+5. sa t" şiirinde de eksilti daha başlıkta kendini gösterir. (s.145) Dizelerin ya da görsel şiirin ikiye bölünmüş görüntüsü ayrılıkların somut bir biçimidir. Yine hecelerde görülen eksiltmelerle birlikte diğer kelimenin uzun bir boşluktan sonra yazılması ayrılığı imgeler. Bu farklılaşma ve yabancılaşmanın da bir ifadesidir. Şiirin "birdirbir" adlı çocuk oyunu ile bitirilmesi de "daha eski" içinde "eskimeyen"i, hâlâ bir değeri ve önemi olan, tüm güzelliği ile duran

² Bu çalışmada tüm alıntılar Tarık Günersel'in Yapı Kredi Yayınlarında 2006'da yayımlanan *İzler (Toplu Şiirler) 1966 – 2006*, adlı eserinden yapılmıştır.

çocukluğu hatırlatır. Birlikte, hiçbir art niyet, kötü düşünce olmadan, en saf duygularla oynanan bu oyun çocukluğun mutlu zamanlarına bir atıftır. Eskiye eskimeyen, ayrılıkta birlikteliği bünyesinde barındıran çocukluktur.

“x+9. aa” şiirinde de saat sözcüğünün başından ve sonundan harfler eksiltir. (s.149) Bir bilinmeyen (x) üzerine geçen dokuz saat, zamanın başlangıcını ve sonunu unuttursa da zaman ilerlemeye devam etmektedir. Saat kelimesinden “s” ve “t” kelimelerinin eksilmesi ile kalan “aa” harfleri tekdüzeliği de çağırır. Şiir görünüm olarak bütünü ifade eder. Aynı kelimelerin tekrar edilmesi ile oluşturulan dizelerde her dizede farklı bir harf eksiltir. Günlük yaşamın tekdüze bir ahenkte devam etmesi, sürekli benzerliklerin tekrarı karşısında dikkatli olanların, farklılaşanların fark edebileceği eksikler oluşur. İlk bakışta hemen herkesin fark edemeyeceği bu farklılıklar, ancak fark edildiğinde bir farkındalık oluşturur. Şiirde sona doğru bir dizinin eksik harfle başlaması dikkat çekicidir. Eksik başlayan bir günün de telafisi yoktur. Şair, görsel olarak bu anlamı imgeler.

“x+11. s” günün on birinci saatinin görselleştirildiği diğer bir şiirdir. (s.151) Yine “eski, bir, gün, daha” kelimeleri ile oluşan şiirde harfler sayfa içerisinde bir kum saatini andırır. Zamanın geçişini görsel olarak en iyi ifade eden araçlardan biri olan kum saatinin kullanılması okura şiirin vermek istediği duygu ve düşüncüyü bir bakışta sağlar. Harflerin sayfa içerisinde kum saati görselini oluştururken rastgele serpiştirilmesi bir yandan da zamanın savrukluğunu dile getirir. Görsel olarak kum saatini andıran şiirde fazlalıklar bu düşüncüyü zorlaştırsa da düzgün resmedilmemiş bir kum saatinden zamanın ölçülmesinin zorluğunu da içinde barındırır. “x+12. t” şiirinde ise günün yarısını gösteren 12. saat bir anahtar resmi ile görselleştirilir. (s.152) Yine harf ve heceler kullanılarak görselleştirilen şiirde günün kalan yarısı için geçen zaman bir anahtar görevi görür. Günün ya da daha genel anlamda zamanın geçen kısmı, gelmemiş kısım için bir yol gösterici olabilir. Zamanın tecrübesi bundan sonrası için bir yol açan anahtar olarak ifade edilmektedir. Günün 13. saati ise boş bırakılır. “bu sayfa boş kalmalı” ve “boşluk dolar bakılınca” ifadeleri ile başlıksız oluşturulan görselde zamanın hızla geçişi karşısında insanın kendine ayırdığı ya da ayırması gerektiği boş zaman olarak yorumlanabilir. Bakılınca dolacak olması ise kişiden kişiye değişen bakış açısının ifadesidir. Zaman hızla akıp geçerken en azından günün bir saati nefes alma vaktidir. Bu boşluğa da dolduracak olan kişinin kendisidir. Bazen boşluğa bakmak, bir şeye şartlanmadan serbest kalmak aklın ve hayalin rahat hareket etmesi imkânını sağlar. Boş bir sayfa aslında dolu görünen sayfalarından daha dolu olabilir.

“-16” başlıklı şiirden itibaren ise “yeni bir gün” başlar. (s.156) Beyit

nazım biçimini andıran görsel şiirde “yeni, bir, gün, daha” sözcükleri art arda tekrar edilir. Bir düzen ve intizamı ifade eden şiir, geleneksel şiire karşı bir başkaldırıdır. Anlamsal bir bütünü ifade eden beyitlerle oluşturulan geleneksel şiir türlerine görsel bir tepkiyi dile getiren şiirde geleneksel şiirin kafiye düzenleri de taklit edilir. Kaside ve gazelde kullanılan “xa”, mesnevi nazım biçiminde kullanılan “aa” kafiye düzeni ile oluşturulan şiirde biçim ve içerik zıtlığı söz konusudur. Yeni bir gün, geleneksele olan tepki ile başlar.

“20” başlıklı şiirde ise yine bir kum saati söz konusudur. (Bkz. Ek 1) Yeni zaman da hızla geçecek, her yeni gün bir öncekini “eski bir güne” dönüştürecektir. Yeni ve eski günlerin bir karışımı olan zaman eskiyi daha da eskiye, yeniyi ise eskiye dönüştürür. Eski ve en yeni arasındaki fark zaman geçtikçe açılır. Yeni daha yeni ve en yeni olarak sınıflanırken eski ise daha eski ve en eskiye dönüşür. Bu şiirden sonra gelen dört şiir, yirmi şiirin içindekiler bölümü gibidir. Şiir isimlerinin alt alta sıralanması da şiirlerin bütününde ifade edilen geçiciliğe bir vurgudur. (s.162-165) 20 sayfada anlatılmaya çalışılan tek bir sayfada da verilebilir. Son dört şiir görüntüsü ile önceki şiirlerin özeti olduğu gibi 20 saatin de bir muhasebesi şeklinde de yorumlanabilir. Zamanın son demleri, geçmişin ele alınarak değerlendirilmesini gerektirir.

“Tehlike Dansı” şiiri de harf ve hecelerle oluşturulan görsel şiirlere bir örnek olarak gösterilebilir. (s.181) Anasır-ı erbaa (dört unsur) olarak bilinen “toprak, su, hava ve ateş” sözcüklerinden oluşturulan şiirde bir oluşum söz konusudur. Her şeyin aslı, esası, kökü olarak kabul edilen dört unsur, şiirde bu oluşumu anlatacak bir görsellikte kullanılır. Bütün eşyanın ana maddesi olarak kabul edilen bu dört maddeden tüm varlık aleminin meydana geldiği düşüncesi harften heceye heceden kelimeye geçen bir görsellikle ifade edilir. “u, ava, ak, a” ile başlayan şiir, her bölümde hece hece çoğaltılarak “su, hava, toprak, ateş” kelimeleri elde edilir. Felsefe düşünürlerine göre dünyanın sudan yaratıldığı inancına da bir göndermede bulunan şiirde dört unsur, tam olarak vücut bulduğunda çoğalma su ile devam eder. “su” sözcüğünden “us” (akıl) ve “uslu”, “sus” sözcükleri oluşturulur. Aklın ana maddesinin su olduğu fikrinin desteklendiği şeklinde yorumlanabilen şiirde, aklın varlığı ise karşı konulmayı ve düşmanı da beraberinde getirir. Aklın kullanılması düşmana “aman” vermeyeceği için “sopalılar” aklın hareketine izin vermezler. Aklın susması/susturulması sakinlemeyi “uslu” olmayı da gerektirir. Haksızlık karşısında ses çıkartan aklın cezası ise susmaktır.

“Keops” adlı şiirde harflerle bir piramit görüntüsü oluşturulur. (s.188) Dikdörtgen şeklinde sayfa taş sözcüğü ile kaplanır. Mısır piramitlerinin en eskisi ve en büyüğü olarak bilinen Keops piramidi kralın

mezarını barındırması ile ölümsüzlüğü simgeler. Şair, “taş” sözcüklerini yan yana ve üst üste getirerek adeta sözcüklerden piramit oluşturur. Yapı tekniği olarak piramidin gizemli bir inşasının olması Keops piramidini farklı bir konuma getirir. İçinde oluşturulan şekillerle Nil nehrinin ikiye bölündüğü düşünülür. Ölümsüzlüğü simgeleyen piramitlerin Nil nehri ile olan ilişkisi şiirde de yer alır. Bir bakıma sürekli akıp giden Nil ve piramitler birbirinden habersiz ölümsüzlüğü simgeler. Ancak şair bu durumu “nil öneminin farkında mı” ifadesi ile sorgular. Ölümsüzlüğü temsil etse de piramitler, rüzgâr, güneş, kum ve tozun yıpratıcılığı karşısında çaresizdir. Şairin ölümsüzlüğü ise sözcüklerle sağlanacaktır. Şair niye yazıyorum bunları” diye sorgularken ölümsüzlük için bir ironi yapar. Bir gün ölümsüzlük için bulunulacak bir hap bunların hepsinden etkili olacaktır. Sözcüklerle örülen görsel şiir ölümsüzlüğün anlatılması için uygun bir araç olarak işlevseldir.

“Sivrisinek Taktiği” şiiri de harf ve seslerden oluşan bir görsel şiirdir. (s.198) Sivrisineğin havada çizdiği zikzakları ve çıkardığı sesleri taklit ederek oluşturulan şiirde ünlem işareti ile hedef belirtilir. Görsel şiirde verilmek istenen anlam, görselliğin bütününde en vurucu ve en net ifadelerle verilir. Okura kalan, şiirin özünü bu görsellikten elde edebilmektir. Avını arayan sivrisinek havada çizdiği zikzaklarla hedefi bulur ve saldırır. İstedikini elde ettiği anda hızla oradan ayrılır. Bir bakıma hayat da böyledir. Asıl elde edilmek istenen için verilen türlü uğraşlar sonuçlandığında bir başka hedef için oradan ayrılmak gerekir.

“Bir Bakışmanın Hikâyesi”, şiirinde ise hiç sözcük kullanılmaz. (s.261) Sözcük olarak şiirin adını oluşturan sözcükler, sözlü anlamın yer aldığı tek noktadır. “p” ve “q” harfleri ile oluşan şiirde bir kadın-erkek karşıtlığının biçimsel açıdan karşıtlığı olarak yorumlanabilir. “p” ve “q” harfleri şekil olarak da birbirinin tersi ile oluşması, bu anlamı güçlendirmektedir. Karşılıklı bakışmaları ifade eden harfler boşlukta çarpışmakta, yan yana gelmekte, iç içe geçmekte, anlaşıp birbirinin yerine geçmektedir. Kadın ve erkek arasındaki bir aşkın, görsel olarak formüle edildiği şiirde sözden ziyade işaretlerin ön plana çıkartılması aşkın doğasında görülen bir özelliktir. Önce bakışmalarla başlayan aşk, işaret dilinin somut bir sonucudur. Her harfin birbirinden bağımsız olarak sayfa içerisinde tek başına yer almaları, iki cins arasındaki sonsuz bakışmaların bir göstergesidir. Hiçbir bakış diğerini iptal etmez, engellemez.

“Cep Mesajları” şiiri de akıllı telefonların mesaj uygulamasını taklit eden bir şiirdir. (s.288) Modern çağın en hızlı ve yaygın haberleşme aracı olarak kullanılan mesaj uygulaması şiirde de yerini bulur. Harflerin eksilmesi ile günlük mesajlaşmaları hatırlatan şiir, karşılıklı yazışmalardaki anlamsızlığa da dikkat çeker. “Emotion” olarak

isimlendirilen şekillerin de kullanıldığı şiirde “çürükler” üzerine bir yazışma söz konusudur. Bu çürükler üzerine ironik bir dilin kullanıldığı şiirde vurucu bir son kullanılır. Bu çürüklerin artması kimsenin dikkatini çekmeden hatta Tanrıların bile dikkatini çekmeden gerçekleşmelidir. Bu dikkat çekmemeyi, sırrı ifade eden ise tanrılar sözcüğünün “tanr” şeklinde yazılması ile görselleştirilir.

“Rahimde” şiirinde ise var oluş sorgulaması yapılır. (s.295) Soru işareti ile başlayan ve biten şiir, harf ve hecelerin artıp eksilmesi ile oluşturulur. Başlangıcın ne olduğu bilinmeyen ve bir bilinmezde ortaya çıkan insanın, bu var oluşu gerçekten isteyip istemediği bir tartışma konusudur. Bilinmezden “m” olarak kişiliği oluşturulan insan, istemeden geldiği bu dünyada neden var olduğunu sorgular. “Var olmak” kelimeleri ile anlam kazanan insan yine bu süreçte başladığı noktaya geriler ve son da başlangıç gibi bir soru işareti bir bilinmezdir.

“egofobi” ben, sen, o, biz, siz, onlar zamirleri ile oluşturulan görsel bir şiirdir. (s.347) “ben korkusu” olarak çevirebileceğimiz şiirde diğer kişiler eksiksiz yazılırken “ben” zamiri bir harfi ya da iki harfi eksik olarak yazılır. Bazen de diğer zamirlerin yanında “ben” sadece noktalarla ifade edilir. Toplumda kendi kişiliğini oluşturamamış, “ben” olmaktan korkan insanları ifade eden şiirde “biz” kelimesi koyu harflerle belirtilir. “Ben” olmaktan korkan birey “biz” içinde erimeyi tercih eder. Bir süre sonra ise toplum da onu kabullenmekte zorluk çeker. Bu şiirde “s.n” görseli ile ifade edilir.

Başlıksız olarak yazılan “su, ses, sis” kelimelerinden oluşan şiirde sayfa ortasına yazılan sis anlamı üzerinde toplayan bir sözcük olarak kullanılır. (s.357) Sesli bir sessiz olan “s” harfinin çıkarttığı ses ile “sus” sözcüğünün ifade edilmesi bir zıtlığın ifadesidir. Hayatın devamı için gerekli olan iki unsur “su” ve “ses” şiirin ilk sütununu oluşturur. Vücudun ihtiyacını karşılayan su, ruhun ihtiyacını karşılayan ise sestir. Ses yalnızlığın da çaresi olarak okunabilir. “Su”, “sus”a dönerken “ses”i de “sis” kaplar. Sis, sesi böler ve sadece “sus” (sessizlik) kalır.

“Tsunami” sadece art arda yazılan “insan” sözcüğünden oluşur. (s.362) Deniz ya da okyanus dibinde meydana gelen deprem sonucunda oluşan dev dalgaları ifade eden tsunami, kıyı kentlerinde birçok insanın ölümüne neden olabilir. Özellikle Japonya’nın çok sık karşılaştığı bu doğal afet, Türkiye’de 1999’da Gölcük depremi sırasında meydana gelmiştir. Dalgaların kıyı kentlerinde binlerce insanın ölümüne neden olması, ara vermeden, birbirine yapışık olarak yazılan “insan” sözcükleri ile anlatılır. Binlerce insanı içine alan dalgaların meydana getirdiği afet, insanların ölümü ile düz bir çizgi olarak görselleşir. Kalp atışlarının düz çizgi ile ifadesi ise

ölümü ifade eden bir işarettir. Şiirde tsunami felaketinin neden olduğu ölümler, tek bir kelime ile yapılan düz çizgi görseli ile ifade edilmiştir.

“Molekül” şiiri harf ve kelimelerle oluşturulan diğer bir görsel şiirdir. (s.390) Kimyada atomların oluşturduğu yapı taşlarını isimlendirilen molekül, nesnelerin de temel yapı taşıdır. Atom bileşenlerinin bir araya gelmesi ile varlık âlemini oluşturan molekül, yokluk ile varlık arasındaki çizgiyi oluşturur. Bileşenler bir araya gelmeden yokluk âleminde söz edilebilirken, bir araya geldiklerinde ise varlık âlemini oluştururlar. Bu oluşum ise “yokvar” sözcükleri ile ifade edilir. Şiirin ortasında pusulayı andıran şeklin dünyayı temsil ettiği şeklinde yorumlamak mümkündür. Bu birleşme kuzey, güney, doğu ve batı bütün yönlerde gerçekleşmektedir. Bir birleşimin ve bütünleşmenin sonucu meydana gelen dünya, yokluktan varlığa sürekli bir devinim halindedir. Bu yoktan var oluş, sayfa içerisinde iki kelime ve harflerin düzenli ve bilinçli bir dağıtımı ile ifade edilir.

2.2. Kelimelerle Oluşturulan Somut Şiirler

2.2.1. Kelimelerin Mizanpajı İle Oluşturulanlar

“Yaratış” şiiri kelimelerle anlamın birleştirildiği bir görsel şiir uygulamasıdır. (s.177) “Yok”luktan başlayan yaratış, “yok yere” varlığın meydana gelmesi ile sonuçlanır. Gök ve su ilk yaratılandır. Sonsuz bir karanlık ve gece, yaratılanların üçüncüsüdür. Sudan çıkan üç balık ise ben, sen ve o yeryüzünün üç canlısını temsil eder. Ancak bu üç varlık, bir boğuşma içerisinde hep diğerini yemeye, yok etmeye çalışır. Çoklu bir varlık âleminde öne çıkmak isteyen “tek” sadece “ben”dir. Bu üçü, bir araya getiren ise gecenin içinden çıkartılıp yaratılan “aşk”tır. Aşkın içine yerleştiği üç ben; “ben, sen ve o” gökyüzü ve yeryüzünün işlenmesinde, yaratılmasında etkili olur. Şiirde üç varlık üzerinde durulması biçim olarak da 3 + 1 şeklinde biçimsel bir yapı ile görsel olarak ifade edilir. Tek başına üçlü gruptan ayrı yazılan dizelerin, “ego”yu ifade etmek için kullanıldığını söyleyebiliriz. Bir yokluktan gökyüzü ve yeryüzünün yaratılmasına kadar olanlar, şiirde görsel bir düzenleme ile biçimsel olarak da ifade edilir.

Kelime mizanpajı ile oluşturulan görsel şiirler arasında “gökdelen” şiiri dikkat çekici deneysel bir uygulamayı içerir. (Bkz. Ek 2) “Özgür” kelimesinin hece ya da birimlere bölünmesi ile oluşturulan dört sütunla gökdelen görüntüsü oluşturulur. Modern çağın en önemli göstergelerinden biri olarak müstakil evlerin yerini alan gökdelenler, toplumsal olarak da özgürlüğü kısıtlayan yapılardır. Daha modern ve daha rahat bir hayat için tercih edilen modernizmin ürünü gökdelenler, insanlar arasındaki ilişkileri zayıflatırken özgürlükleri de kısıtlar. Eski zamanların geçtiği müstakil evlerdeki özgürlük, bu gökdelenlerde son bulur. Bölünen, paramparça olan özgürlük ise şiirde gökdelen görseli içinde parçalanmış, yok edilmiş bir

görselle ifade edilir. “Özgür” kelimesinin sadece bir yerde bölünmeden yazıldığı şiirde kalabalıklar içinde belki de tek kişinin kendisini özgür hissedebildiğini anlatır.

İnternet adreslerinden oluşan “tur” adlı şiir de görüntü üzerine kurulan bir şiirdir. (s.247) “insaniyet, iyi niyet, silahlar ve ilahlar” sözcükleri ile oluşturulan web sitesi isimlerine yoğun bir anlam yüklenir. İnsaniyet ve iyi niyetin başa alındığı şiirde hayat çok kısa ve öz biçimde ifade edilir. Merhametin kalmadığı bir dünyada toplumun ihtiyacı olan “insaniyet ve iyi niyet” ancak internette bir site ismidir. Toplumun bu hasletlerden uzak kalması ise şiddeti beraberinde getirir. Bu da “silahlar.org” ile sembolize edilir. Web sayfalarında kullanılan “.org” uzantısı “organizasyon”u ifade etmek için kullanılır. İnsaniyetin ve iyi niyetin son bulmasında “silah” önemli bir rol oynar. Toplumun en fazla üzerinde durduğu bir diğer konu ise din konusudur. Bir inanca ihtiyaç duyan toplum, inanç konusunda da bir arayış içerisinde. Hayat bu dört kavram üzerinde dönmüş durumda, “tur”lamaktadır.

“aynı erkeğin ‘aynı’ kadını algılayışları” başlığını taşıyan şiir İngilizce “He ve She” kelimelerinin sayfa içerisindeki mizanpajı ile oluşur. (s.268) İngilizcede erkek ve kadın için ayrı ayrı kullanılan ancak Türkçede sadece “o” ile karşılanan bu zamirler, ayrılıkta bir aynılığın ifadesidir. Kadın ve erkek arasındaki bir harften kaynaklanan ayrılık, cinsiyet ayrımını ifade etse de gerçekte bir bütündür. Hayatın akışı içerisinde kadın ve erkeğin birbirini tamamlaması ve bir bütünü oluşturması kelimenin görsel olarak dizaynı ile ifade edilir. İki cins arasındaki ayrılığın, bir bütünün ve “aynı”nın parçaları olarak yorumlanması mümkündür.

Somut şiirin önemli özelliklerinden biri de çağrışımlardan yararlanmasıdır. “sözlüğün korkunçluğu” şiirinde sözlükten seçilen kelimelerin çağrışımlarından yararlanılır. (s.270) Sözlükte aynı bölümde yer alan “komuta, kontenjan, kontrat, kontrol, kukla ve kul” sözcüklerinin art arda yazılması komuta edilmenin, yönetilmenin şartlarını ve sonuçlarını ifade etmesi bakımından önemlidir. Komuta edilmek, kontrol altında tutulmak kukla ve kul olmuş insanları beraberinde getirir. Kişiliğin bu komuta içerisinde kaybolması da kaçınılmazdır. Kişiliksiz insanların korkutularak istenilen yerde istenilen şekilde “kobay” olarak kullanılması da görülen bir durumdur. Şiirde sol sütunun “koleksiyon ve mahkeme” kelimeleri ile bitirilmesi de bu bölümün bir özeti olarak yorumlanabilir. Kişiliğini kaybeden insanların “kod”lanarak kalabalıklar içerisine bırakılması onları kişiliksiz insan koleksiyonuna dahil eder. Ancak bu ezen ve ezilen düzeninde adalet “mahkeme” ile sağlanabilir. Sağ sütunda “makine, mamul, manevra, mania, pusu, risk, metod, miad” kelimeleri de

birbirini anlam olarak tamamlayan kelimelerdir. Üretimin olmazsa olmazlarını sözcük olarak bir araya getiren şair, pusu ve risk ihtimallerini de üretime dahil eder. Modern hayatın işleyiş düzenini sözcüklerle ifade eden şiirde, bu düzenin sözel bir resmi çıkartılır. Bir sözlükte birer satır açıklaması olan bu kelimeler hayatın gerçeğini oluşturur.

Anlamla biçimin birleştirildiği bir şiir de “kovuk” şiiridir. (s.303) Geçmişin kötü hatıralarından kaçılacak yer kafatasının içindeki bir kovuktur. Şiirde kovuk, kelimelerin sayfa içerisindeki dağılımı ile şekil olarak da ifade edilir. Şiirde üzerine odaklanılan kovuk kelimesi, şiirin tamamı okunmadan da biçim olarak bu anlamı verir. Kafatasının içinde sığınılacak bir kovuk aranırken, şair geçmişin kötü anlarından şiire sığınır. Kafatasında bulunamayan kovuk, kelimelerle oluşturulur.

Kelimelerin değişimi ile oluşturulan “teşhisler” şiirinde “ben, hep, hiç, onlar, hepsi, hiçbir” kelimelerinden yararlanılır. (s.308) Şiirde soldan sağa yapılan okumada “ben ve hiç” karşısında “onlar ve hep” kelimeleri birlikte yorumlanabilir. “Ben”in “hiç” olduğu durumda başkaları, “onlar” “hep”tir. Sosyal hayatta kendi “ben”ini kaybetmiş ve “hiç” olmuş bireyin karşısında “onlar” her şeyi temsil ederler. Birey kendi “ben”ini kazandıkça bu kez denklem tersine döner. “Onlar” “hiç” olurken “ben” “hep” olur. Bu devinim sürekli değişerek devam eder. Şiirdeki bu devinim dikey sütun ve yatay çizgi şeklindeki okumalara uygun olarak düzenlenir. Bu düzenleme değişim ve devinimi biçimsel olarak destekler. “Ben” ve “onlar” arasındaki “hep” ve “hiç” olma durumu bireyin ve toplumun anlık tespitlerinden ve teşhislerinden oluşur. İkişerli kelime grupları olarak düzenlenen her bölüm toplumdan ya da bireyden o an alınan bir fotoğraf karesini anımsatır. Neden ve niçin üzerinde durulmayan şiirde önemli olan sonuç ve görünümüdür.

“imha” şiirinde de Günersel, farklı bir görsellik oluşturur. (s.320) “güzel biçimler güzel ilişkiler kuruyor güzel güzel” dizesinin 16 kez tekrarından oluşan şiirde mısra dizilimi “2+3+1+1+2+1+1+1+3” şeklindedir. Dizedeki bazı harflerin koyu yazılması ile birlikte aralara konulan harfler yukarıdan aşağıya birleştirildiğinde “kendimi yok etmeye çalışıyorum” ifadesi oluşmaktadır. Somut şiirin geleneksel şiir uygulamalarını alt üst etmesi ve farklı uygulamaları tercih etmesinin açık bir örneği bu şiirde de görülmektedir. Dize başlarındaki harflerin yukarıdan aşağıya okunması ile oluşturulan akrostiş şiiri hatıra getiren bu uygulama, “imha” şiirinin temasını açıklar niteliktedir. Güzel biçimlerin güzel ilişkiler kurmasının tekrar edilmesi ile birlikte kendini yok etmeye çalışması düşüncesi anlam olarak zıtlık ifade eder. Hayatta güzel ilişkiler devam ettirilse de bu, şairin kendini yok etmeye çalışmasına engel değildir. Güzellikler içinde sona eren hayatların görsel bir sunumla ifade edilmesi

şiiire de anlamsal bir yoğunluk katmaktadır.

Günersel, annesinin ölümünü anlattığı “ağır yokluk” şiirinde adım adım ölümü ve yokluğu kelimelerle resmeder. (s.326-328) Bir yaz günü, annesinin ölüm anında “gözlerinin solgun ve uzak” hâli şiirde merdiven basamaklarını andıran görüntü ile aşağıya inişi “canın uzaklaşmasını” ifade eder. Ruh bedenden ayrıldığında ise boyut değiştirerek göğe yükselmesi ve gökte süzülmesi bir kuş sürüsü görüntüsü ile ifade edilir. Uzaklaşıp giden ruhun bir kuş sürüsü ile görselleştirilmesini ise ölümün sadece bir kişiye mahsus olmadığı, devam eden bir sürece bir kişinin daha katıldığı şeklinde yorumlamak mümkündür. Bu gidiş ve ayrılıştan sonra geriye kalan ise “ağır bir yokluk”tur. Şair, şiirin devamında annesinden ayrılışını hatırlar. Yine basamak şeklinde düzenlenen ve tek tek kelimelerden oluşan görsellik bu hüznü pekiştirir. “Öptüm, kokladım, usul usul, azalırken, sıcaklığı”, “baktım, baktım ve götürdüler” ifadelerinin dizaynı ile hüznün ve adım adım ayrılık gerek anlamsal olarak gerek biçimsel olarak ifade edilir.

“ayder yaylası – karadeniz” şiirinde Ayder Yaylası kelimelerle görselleştirilir. (s.343) Dağın zirvesinden aşağıya eteklere doğru suyun akışını andıran mizanpaj, Ayder Yaylasını bir fotoğraf olarak da göz önüne getirir. Görsel düzenlemelerin somut şiirde anlamı pekiştirmesi ve yoğunluğu kendi üzerinde toplaması, şiirin başarısını da artırır. Geleneksel şiirde seslerle verilen ahenk, somut şiirde görsel uygulamalarla sağlanır. Bu şiirde de suyun zikzaklar çizerek akışını, bir dağın zirvesini ve eteklerini görmek şiire görsel bir ritim sağlar. Bir doğa şiirinin kapalı anlatımına karşı görsel bir düzenleme ile doğayı hatırlatması hayalin göz önüne getirilmesi çift katmanlı bir anlam oluşturur. Bir taraftan kelimelerin akışından elde edilen anlam içeriği doldururken, görsel şema bu anlam için mekân oluşturur.

“toprak altında bir yazıt” şiiri hecelerden kelimelerin oluşumunu anlatan bir şiirdir. (s.376) 1’den 9’a kadar numaralandırılan “Tanrı, yergök, su, ok, el, at, ateş ve ha(v)va, tobrak” kelimeleri ile yeni kelimeler ve kavramlar üretilen şiir, eski bir yazıtı andırır. Eski yazıtlar da bir dilin kökenlerini göstermesi bakımından dil bilim açısından önemlidir. Özellikle dünyanın yaratılışı ile ilgili bilgilerin de yer aldığı yazıtlar, bir dilin ve kültürün kökenini oluşturur. “Önce Tanrı vardı” inancını hatırlatan ilk bölümde “tan” kökünden sadece “tanrı” kelimesi türetilir. Bu “tanrı”nın özgünlüğünü ve başkasına benzemez oluşunu simgeler. Birlikte yazılan “yergök”, dünyanın yaratılışında önce yer ve göğün birlikte olduğunu ve zamanla ayrıldığına bir göstergesidir. Yer ve göğün ayrılışından sonra ise “su” kelimesinden “us” kelimesi türetilir. 4. kelime olarak “ok” kelimesi yer alır. İlk insanların avlanmak ve korunmak için silah olarak kullandığı ok,

yokluk kelimesinin de temelini oluşturur. Okla (silahla) başlayan mücadeleler yokluğu beraberinde getirir. El kelimesi ise beş parmağı taşıması ve aynı kola bağlı olması dolayısıyla anlam olarak kardeş kelimesini beraberinde düşündürür. İnanç sistemlerinde ilk evcilleştirilen hayvan olarak “at”ın kabul edilmesi şiirde de karşılığını bulur. Ateş kelimesinin ise “at” ve “eş” kelimelerine ayrılması, “at, avrat, silah” sözünü hatırlatır. Yiğitliğin olmazsa olmazı olarak bilinen at, avrat (eş) ve ateş (silah) aynı kelimenin ürünü olarak düşünülür. Âdem’den bahsetmeden Havva’ya geçmesi ise şiirde ataerkilliğin reddi olarak yorumlanabilir. Dünyanın yaratılışında dört unsurdan biri olarak bilinen hava ile Havva arasında bir bağ kurulur. Dünyanın oluşmasında hava kadar Havva’da etkilidir. Ancak hav(v)a kelimesinden “av” kelimesi çıkartılarak kadınların bir av olduğu düşündürülerek bir erkeğin de varlığı gizli bir anlam olarak şiire yerleştirilir. “Topla ve bırak” kelimelerinden ise “toprak” kelimesi oluşturulur. Kelimeleri oluşturan harfleri bölerek ya da birleştirerek yeni kelimelerin oluşturulması bir dil işçisi olan şaire, geniş bir anlam dünyası sağlamaktadır.

2.2.2. Kelime Tekrarı İle Oluşturulanlar

Kelimelerin arka arkaya tekrar edilmesi şiirde bir ritim ve ahenk meydana getirir. Günersel de bazı şiirlerinde alt alta yazdığı tekrar eden kelimelerle ritimle birlikte görsel bir vurgu meydana getirir. Kelimenin alt alta tekrar yazılması şiirde bir coşku unsuru olarak da alınabilir. “Su” şiirinde “su” kelimesinin alt alta tekrar etmesi yanındaki kelimelerle birlikte kelimenin anlamı güçlendiren bir yapı oluşturur. (S.71) “Bereket, acı, tatlı, yalın, karmaşık, görkemli, mikroplu, gerekli” kelimeleri ile birlikte “su”yun önemi vurgulanır. Şiirde ilk bakışta dikkat çeken su, hayatın devamı için esas olma özelliğini ifade eder. Su, hayatın da gerçeğidir.

“ademiyyet” şiirinde ise “adem” (yokluk) tekrar edilen kelimedir. (s.195) Farsça tamlamalardan oluşan şiirde “adem-i hayatiyyet (hayatın yokluğu), adem-i şahsiyyet (kişilik yokluğu), adem-i ufuk (ufuk yokluğu), adem-i zekâ (zekâ yokluğu), adem-i ilim (ilim yokluğu), adem-i seviye (seviye yokluğu), adem-i âdem (insan yokluğu), adem biteviye (sürekli bir yokluk)” ifadeleri yer alır. Sürekli bir yokluğu vurgulayan şiirde adem (yokluk) kelimesinin tekrarı vurguyu ve anlamı pekiştirir. Biteviye (sürekli, hiç durmadan) kelimesi ile de bu süreklilik kelime olarak da anlamlandırılır.

“ilk elkitabını okuyan genç devrimcinin coşkusu” şiiri de tekrarlarla oluşturulur. (s.216) Büyük hayaller ve coşku ile devrimci olan genç için başlangıçta “her şey çok berrak”tır. Zamanla “çok” “ne kadar”a dönüşür. Çok aza dönüşür ve sonunda “her şey biter”. Her şeyin coşku verdiği ilk zamanlar, gün geçtikçe yerini ümitsizliğe bırakır. Etraftaki “her şey” aynı

kalırken değişen umutlar ve “berrak”lıktır. Her şey kelimesi tekrar ederken değişen şartlar ve biten umutlardır. Bu anlam da şiirde tekrar eden “her şey” ile ifade edilir.

“hayat” şiirinde imaj kelimesinin tekrarı ile ironik bir anlatım benimsenir. (s.396-397) Modern hayatın en önemli kavramlarından olan imaj, her alanda kendisini gösterir. “İmaj fırtınaları”, bitip tükenmeyen değişimin en temel itici gücüdür. Hayatın her alanını kuşatan bu imaj “çılgınlığı” imaj kelimesinin tekrarı ile çokluğa işaret eder. Sürekli tekrar eden imajların bittiği yer ise mezarlıktır. Ancak mezarlığın bile imajı vardır.

2.3. Sayılarla Oluşturulan Somut Şiirler

“3333” adlı şiirde “batı afrika’da bir kabileden kral(ın) sadece 3333 eş alabildiği ve zavallı adam(ın) kara kara düşündüğü, yeni aşkıyla gizli buluşmasının zor (olduğu)” bilgisi verildikten sonra 3333 tane sıfırdan oluşan görsel şiir yazılır. (Bkz. Ek 3) İronik bir anlatıma sahip şiirde bu kadar kadının bir krala eş olmasının anlamsızlığı sıfır rakamı ile ifade edilir. Kral açısından bakıldığında 3333 eş, sayısal olarak bir anlam ifade etse de bu kadınların sıfırdan farksız olduğu, bir önemlerinin ve değerlerinin olmadığı görsel bir sunumla ifade edilir. Hiçbirinin diğerinden farkının olmadığı kadınlar, gerçek bir eş olabilme özelliği de taşımazlar. Bu kalabalık eş arasında ise aşkın olması imkânsızdır. Bu nedenle de kalabalıklar içinde imkânsız olan aşk, bir kadının daha eş olarak anlamsızlığa, değersizliğe sürüklenmesine neden olur.

“bir aşkın tarihi” şiiri kadın ve erkek arasındaki ilişkinin rakamlarla irdelendiği bir şiirdir. (s.274) “13” rakamı ile başlayan şiir, farklı okumalara uygundur. Kadın ve erkeğin bir araya gelerek çocuk sahibi olma isteği dolayısıyla “bir”ken “üç” olma arzusu 13 rakamı ile sembolize edilebilir. Bu arzu ve amaçla yola çıkan çift önce iki kişi olurlar. Bu “2” olma başlangıçta kadın ve erkeğin kendi “ben”lerini sürdürmelerini engellemez. Ancak zamanla “2” olan çift bunu uzun süre devam ettirir. Bazen bu 2’lik ayrılarak “1”e geri dönse de bazen de “3”e çıkmak ile sonuçlanabilir. Ancak ayrılık bu “3”ü ayırarak yeniden “1,1,1”e dönüşür. “2” kişi ile başlayan aşk önce “1” kişiye oradan da “0”a düşer. Büyük istek ve hayallerle başlayan aşkın geldiği nokta sadece bir “0”, bir hiçtir.

2.4. Bilgisayarla Oluşturulan Görsel Şiirler

“güneşler kilimi” şiiri şekillerden oluşan ve bilgisayar tekniği ile oluşturulan bir şiirdir. (Bkz. Ek 4) Güneş resimleri ile kilim desenini andıran şeklin ortasında ise “© Gaia” ifadesi yerleştirilmiştir. Gaia, Yunan mitolojisinde yeryüzünü simgeleyen, arzın cisimleşmiş hâli olan tanrıça olarak bilinmektedir. Gaia, Hesiodos’a göre her şeyin yaratıcısı, her şeyin

kendisinden meydana geldiği toprak anadır; tüm tanrıların ve titanların annesidir. Şiirde Gaia, isminden önce “© (Copyright)” (telif hakkı) işareti ise yeryüzünün her şeyin yaratıcısı olarak kabul edilen Gaia’ya ait olduğunun tescilini ifade eder. Güneşin doğup battığı her yerin bir tanrının eseri olduğu düşüncesi kilim deseni gibi bir görselle ifade edilir.

“hazine peşinde akıncı spermier” şiiri ise insanın vücuda gelişini gösteren görsel bir şiirdir. (s.178) Simge işareti ile başlayan görsel, çoğunluğun yukarıyı gösterdiği oklarla örölüdür. Küçük oklardan oluşan şekil de yukarıyı gösteren bir oktur. İnsanın vücuda gelmesi için gerekli olan spermierin anne babanın kodları olduğu bilinmektedir. Farklı yönleri gösteren oklar bu spermier içerisinde verimsiz ve işlevsiz olanları ifade etse de spermierin asıl amacı çiftleşerek yeni bir vücudun dünyaya gelmesine aracılık etmektir. Bu doğuş anı görselleştirilerek ifade edilir.

“Babil kulesi” şiiri kutsal kitaplarda ve efsanelerde sıkça bahsedilen inanışın görsel bir ifadesidir. (s.186) İnanışa göre Babil kulesi, tanrıya ulaşmak için inşa edilen bir yapıdır. Tevrat, İncil ve Kur’an’da bahsedilen kule, genellikle insanın kusurlu oluşunu, yaratıcının kusursuzluğunu ifade etmek için kullanılır. Ayrıca din âlimleri dünyadaki yüzlerce dilin kökenini açıklamak amacıyla da Babil kulesinden bahsederler. Şiirde simgelerle oluşturulan şeklin, dillerin kökenini ifade ettiği şeklinde yorumlanabilir. Babil Kulesi’nin dünyanın yedi harikasından biri olarak sayılması ile şiirde şeklin ortasında boşlukla oluşturulan 8 sayısı arasında bir bağ kurmak da mümkündür. Babil kulesinin görsel bir şiirinin yazılması da sekizinci harika olarak görülebilir. Babil Kulesi’nin inşasından binlerce yıl geçmiş olmasına rağmen yaratıcının kusursuzluğu karşısında insanın kusurlu davranışları devam etmektedir. Bu anlamı düşündürebilmek için şair görsellikten yararlanır. Benzer bir uygulama da “hiroşima kulesi” şiirinde kullanılır. Barış anıtı olarak yapılan anıt, şiirde simgelerle yapılır. (s.207)

Somut şiirin verilmek istenen mesajı sözcükleri kullanmadan, şekillerle en çarpıcı şekilde ifade etmesi, şekillerin ve nesnelerin kendi anlamlarıyla sayfada yer alması bir anlam yoğunluğunu da beraberinde getirir. Bazen anlatılmak istenen duygu ve düşüncüyü kelimelerle uzun uzun anlatmaya gerek kalmaz. Bir tabela, birkaç harf ya da kelime bu anlamı okura fazlasıyla hissettirir. “askerî darbe” başlıklı görsel şiir de kullanılan trafik levhası, askerî darbenin toplumda ve ülkede meydana getirdiği daralma ve sıkılmayı en açık şekilde ifade eder. (s.221) Okur bir bakışta bu şiirin vermek istediği mesajı anlayabilir. “yeni alfabe” şiirinde de yukarı ya da aşağı uzantısı olan harflerin çıkartılması ve “aşırı uçlu harfler de yasaklanır” ifadesi ile ifade özgürlüğünün de kısıtlanmış olduğu ifade edilir.

“homojen millet” şiiri ise siyah bir dikdörtgenden oluşur. (s.226) Çok uluslu devletlerde birçok unsurun bir arada bulunması ile homojen bir yapı oluşur. Türkiye’de olduğu gibi farklı unsurların bir araya gelmesi ile tarihî ve coğrafi birlikten doğan bir homojen millet oluşur. Görselde de dikdörtgen şeklinde ifade edilen bu homojenlik, mekân birlikteliğinden kaynaklanmaktadır. Farklılıkların aynı dikdörtgen içinde erimesi ile tek bir millet meydana gelir.

Modern çağın aşklarının ve ilişkilerinin sorgulandığı ironik bir anlatıma sahip “ilişkiye nokta mı” başlıklı şiir nokta ve virgülden oluşur. (s.272) Özellikle genç nesil arasında kadın – erkek arasındaki ilişkilerde sorunların tırmandığı zamanlarda kullanılan “ilişkiye nokta koymak” ya da “ilişkiye virgül koymak” ifadeleri ironik bir şekilde ele alınır. Sürekli nokta ve virgüllerle ilerleyen ilişkinin yıpranmışlığı ve belirsizliği görsel bir şekilde ifade edilir. Nokta ve virgölün arka arkaya gelmesi bir anlamda biten ilişki, devam eden ilginin de somut bir göstergesidir.

“içe dönük gül” şiirinde de şairin iç dünyasını yorumlayabilmek mümkündür. (s.318) Küçük üçgenlerin içe dönük olarak oluşturduğu kare ve soru işaretleri ile oluşturulan sap kısmı modernizmin eleştirisi olarak yorumlanabilir. Her şeyin mekanikleştiği güzelliklerin ortadan kalktığı, doğallığın tüketildiği bir çağda gül de mekanik bir biçim alır. Bu şekildeki bir “gül” şair için de bir güzellik değil, içe kapanmışlığın somut bir göstergesidir. Dışa açılan gerçek gül yerine içe kapanmış bir gerçekliğin sorgulandığı bir anlam oluşturur.

Teröre dikkat çeken “Terörsüzleştiremediklerimizden misiniz?” şiiri de toplumdaki kanayan bir yarayı dile getirir. (s.356) Terörün yakıp yıkıp yok etmesi, sözcüklerin siyaha boyanması ve anlamsızlaştırılması ile ifade edilir. Terörün yok edici etkisi siyaha boyanan ve kapanan harflerle ve hecelerle açık bir şekilde dile getirilir. Terörsüzleşebilen çok az bir alan ise tek başına anlam ifade etmekten uzaktır. Terörün her alanda etkisini göstermesi toplumda bir bölünme ve kayıplar oluşturur. Şiirde bu duruma dikkat çekilmektedir.

Günersel’in “newer york” şiirinde Amerika’da gerçekleşen 11 Eylül saldırısı konu edilir. (s.354) 11 Eylül’de Amerika’nın sembol binaları olan İkiz Kulelere yapılan saldırı dünyadaki bir çok şeyin de değişmesine neden olmuştur. Tüm dünya teröre karşı yeni güvenlik stratejileri geliştirirken saldırının gerçekleştiği New York için de yeni bir dönem başlar. Artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmadığı, olamayacağı New York yeni bir döneme girer. Şiirde “newer york” olarak ifade edilen bu durum terörün neden olduğu yeni durumu da görselleştirerek anlatır.

SONUÇ

Şairin anlatma ihtiyacını karşılamak için şiir de imkânlarını sürekli geliştirmekte ve yenilemektedir. Somut (görsel) şiir de şiirin sahip olduğu modern çağın imkânlarından biri olarak görülebilir. Tarık Günersel de anlatma ihtiyacını kelimelerle değil görsel sunumla ifade ederek işaret dili ile okura seslenmektedir. Şiirin anlatmadığı, gösterdiği bir tür olan somut şiir, Günersel'in yararlandığı zengin bir alandır. Geleneğin şiir anlayışını reddeden bir anlayışın ürünü olarak da görebileceğimiz somut şiir, Günersel'i şair olarak farklı bir konuma getirmektedir. Şiirlerinde harflerden, hecelerden, kelimelerden, sayılardan ve bilgisayar tekniklerinden yararlanan şair, hayal gücünün sınırlarını zorlar.

Kelime ve kavramları istediği gibi bir araya getirip sayfa içerisinde düzenleyerek okura daha geniş bir düşünme alanı oluşturur. Somut şiirin, çoklu okumaya sahip bir yapısının bulunması, geniş bir anlamlar dünyası oluşturmaya nitelikli okur için yeni bir uğraş oluşturur. Her okuyanın hatta bir okurun her okuduğunda farklı anlamlar çıkartabileceği bir anlayış, şiirin geldiği noktayı göstermesi bakımından önemlidir. Şiirin diğer türlerde olduğu gibi farklı disiplinlerden yararlanmasını, modern çağın insanına hitap eden bir özelliği olarak da söylemek mümkündür.

KAYNAKLAR

- Akay, H. (2009). *Şiiri yeniden okumak*, İstanbul: Akademik Kitaplar,
- Aksan, D. (2013). *Şiir dili ve Türk şiir dili*, İstanbul: Bilgi Yayınevi,
- Balcı, U. ve Darancık, Y. (2007). Almanca yazın terimleri sözlüklerinde 'somut şiir'in tanımı", *Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi* 34, Mersin.
- Bense, M. (1986). Somut şiir, *Uçurum Kitabı: Somut Şiir Özel Sayısı* (Ed. Bülent Kandiller ve Yurdakul Kavas), Ankara: Uçurum Yay.,
- Cobbing, B. (1986). Sesli somut şiir 1950-1970, *Uçurum Kitabı: Somut Şiir Özel Sayısı*, (Ed. Bülent Kandiller ve Yurdakul Kavas), Ankara: Uçurum Yayınları,
- Dencker, P. K. (2006). Elektronik geleceğe bir bakışla somut şiirden görsel şiire. <http://www.zinhar.com/logosuz/elektronikgelecege>.
- Ecevit, Y. (2001). *Türk romanında postmodernist açılımlar*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Eco, U. (2001). *Açık yapıt*, (Çev. Pınar Savaş), İstanbul: Can Yayınları,
- Gökalp Alparslan, G. (2005). Türk edebiyatında somut (görsel) şiir, *Türkbilig*, 10.
- Günersel, T. (2006). *İzler (Toplu Şiirler) 1966 – 2006*, İstanbul: YKY,
- Oktay, A. (1998). Cumhuriyet dönemi Türk şiirine bir bakış, *Gösteri Dergisi*, Kasım-Aralık, İstanbul.
- Özgül, M. K. (1997). *Resmin gölgesi şiire düştü: Türk edebiyatında tablo altı şiirleri*, İstanbul: YKY.
- Pazarkaya, Y. (1992). *Sen dolayları, sevgi dolayları, umut dolayları*, İstanbul: Cem Yayınları.

- EKLER**

EK 1**EK 2**

Gönderim Tarihi: 16.04.2017

Kabul Tarihi: 29.11.2017

OKUL ÖNCESİ ÇOCUKLARA ASTRONOMİ EĞİTİMİ: UZAY VE GEZEĞENLER

Astronomy Education for Pre-School Children: Space and Planets

Zeynep AKSAN

Dr., zeynep.axan@gmail.com

Dilek ÇELİKLER

Doç.Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi,

Eğitim Fakültesi

dilekc@omu.edu.tr

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Bu çalışmada, okul öncesi dönem çocuklarına astronomi eğitimine yönelik çeşitli öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanıldığı bir etkinliğin planlaması, uygulanması ve uygulanan etkinliğin çocuklar üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma, bir anaokulunda eğitim gören, yaş grubu 60-72 ay olan 12 okul öncesi öğrencisi ile yürütülmüştür. Araştırmaya katılan çocuklar, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmış olup veriler, çok metotlu yöntem (Mosaic Approach) ile toplanmıştır. Araştırmada, çocukların uygulama süreci boyunca etkinliklere ve grup çalışmalarına katılma düzeylerini ortaya çıkarmak amacıyla gözlem formu kullanılmış olup elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Ayrıca uygulama sonunda, çocuklara uygulama sürecine yönelik görüşleri sorulmuştur. Araştırma sonucunda, uygulanan etkinliğe çocukların aktif ve istekli katılım sağladıkları, birbirleriyle etkileşim içinde oldukları, eğlendikleri gözlemlenmiştir. Bu sonuçlar, yapılan uygulamanın çocukların bilişsel, dil, sosyo-duygusal, motor gelişimlerini olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi, Astronomi Eğitimi, Uzay, Gezegenler

Abstract

In this study, it is aimed to plan an activity in which various educational methods and techniques for astronomy education for preschool children are used, apply, and determine the effect of the applied activity on children. The study was conducted with 12 pre-school students whose age group is 60-72 months in a kindergarten. Children participating in the study were identified using a purposeful sampling method. In the study, case study design was used as one of the qualitative research methods and the data were collected by Mosaic Approach. In the study, an observation form was used to reveal the level of participation of children in activities and group work throughout the application process, and the obtained data were analyzed by content analysis. In addition, at the end of the application, the children were asked for their opinions about the implementation process. As a result of the study, it has been observed that the children have active and

willing participation, interacting with each other and having a good time in the applied activity. These results show that the applied activity has affected children's cognitive, language, socio-emotional, motor development positively.

Keywords: Pre-school, Astronomy Education, Space, Planets

GİRİŞ

Uzay ve gök cisimleri asırlar boyunca insanoğlunun daima dikkatini çeken bir araştırma alanı olması nedeniyle insanlık tarihinin en eski bilimlerinden biri olma özelliğine sahip olan Astronomi (Trumper, 2006), gök cisimlerinin yapısını ve hareketlerini inceleyen, güncellenebilen ve gelişebilen, diğer bilim dalları ile ilişkili olan disiplinler arası bir bilim dalıdır (Düşkün, 2011).

Fen eğitimi içinde astronomi eğitiminin önemi büyüktür. Kişiye, doğru ve mantıklı düşünmeyi öğreten astronomi ve uzay bilimleri, tüm dünyada Fen Bilimlerini öğrencilere sevdirmesi, fen bilimine yönelmesini sağlamak amacıyla etkin bir şekilde kullanıldığı görülmektedir (Tunca, 2002). Ayrıca astronomi; merak, hayal ve keşif duygularını geliştiren, fen bilimlerinin anlaşılmasına yardımcı olan, fen ve mühendislik alanında çalışma yapılmasına teşvik eden bir araç olarak kullanılmaktadır (Percy, 1998).

Fene ilişkin pek çok kavram okul öncesi dönemde oluşmaya başlamaktadır (Lind, 1999; Kallery & Psillos). Fen, çocukların doğal merakını geliştirir ve gelecekteki keşiflerine öncülük eder (Eliason & Jenkins 2003). Bireyin çevresinde ve doğada gelişen olayları tanıyarak, gözlemleyerek ilişkileri algılaması, bilgileri yorumlaması ve bilimsel süreç becerilerini kazanması okul öncesi çağında verilen fen eğitimiyle sağlanmaktadır (Hamurcu, 2003). Okul öncesi dönemde, soyut ya da anlaşılması güç kavramların öğretiminde uygun yöntem ve tekniklerin kullanılması, çocukların fen konularını öğrenmelerini kolaylaştırması açısından oldukça önemlidir (Uyanık Balat & Önkol, 2013). Ayrıca, okul öncesi dönemde çocuğun gelişimsel özelliklerinin bilinmesi eğitimin planlanması için ön koşuldur. Fen eğitimi uygulamalarında, çocuğun bilişsel, dilsel, motor ve sosyal-duygusal alandaki gelişim özelliklerini dikkate alarak çocuğu geliştiren, düşündüren, yaratıcılığını destekleyen ve bilimsel süreç becerilerini kullanmasına fırsat veren aktivitelere yer verilmelidir. Çocuğun gelişimsel düzeyine uygun uygulamalar ve etkinliklerin planlanması, çocukların fen konularına olumlu tutum geliştirmeleri açısından önem taşımaktadır (Uyanık Balat & Özkan, 2013). Bu bağlamda bu çalışmada, okul öncesi dönem çocuklarına astronomi eğitimiye yönelik çeşitli öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanıldığı ve çocukların bilişsel, dilsel, motor ve

sosyo-duygusal alandaki gelişim özelliklerini geliştirmeye yönelik bir etkinliğin planlanması, uygulanması ve uygulanan etkinliğin çocuklar üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması, güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çerçevesi içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu içerik arasındaki sınırların net olmayan durumları çok yönlü ve derinlemesine inceleyen bir araştırma yöntemidir (Yin, 1984).

Çalışma Grubu

Araştırma, bir anaokulunda eğitim gören, yaş grubu 60-72 ay olan 12 okul öncesi öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan çocuklar, amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Amaçlı örnekleme yönteminde, bireylerin benzer özelliklere sahip olması dikkate alınmaktadır (Christensen, Johnson & Turner, 2015). Araştırmada, çocukların ebeveynlerinden izin alınmış olup çocukların gönüllü katılımı esas alınmıştır.

Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler, çok metotlu yöntem ile toplanmıştır. Bu yöntem görüşme, resim çizip anlatma ve çocuk fotoğrafları gibi teknikleri birleştirip çocukların kendilerini daha iyi ifade edebilmelerine imkân tanır (Punch, 2002; Clark, 2005; Darbyshire, MacDougall & Schiller, 2005; Freeman & Mathison, 2009). Araştırmada uygulama öncesi ve uygulama sonrası öğrencilerin uzay ve gezegen konusunda ki bilgilerini belirlemek için çizimler yaptırılmıştır. Ayrıca çocukların uygulama süreci boyunca etkinliklere ve grup çalışmalarına katılma düzeylerini ortaya çıkarmak amacıyla gözlem formu kullanılmış ve uygulama sonunda, çocuklara uygulama sürecine yönelik görüşleri sorulmuştur. Elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir.

Materyalin Hazırlanması

Araştırmada, “uzay ve gezegenler” konusuna yönelik planlanan etkinlikte kullanılacak materyaller aşağıdaki kazanımlar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Etkinlik planı Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Etkinlik Planı

Etkinlik Adı	Uzay ve Gezegenler
Etkinlik Türü	Matematik-Sanat-Fen- Müzik-Türkçe Bütünleştirilmiş Büyük Grup Etkinliği
Kullanılan Öğretim Yöntemleri	Soru-cevap, gösterip-yaptırma, dramatizasyon
Kullanılan Öğretim Teknikleri	Rol oynama, beyin fırtınası, doğaçlama, oyun

		oynama, öykü, bilmece
Kullanılan materyaller		Gezegenler eşleştirme materyali, gezegen şapkaları, gezegenler videosu, gezegen resimleri, yıldız yansıtan projeksiyonlu bir gece lambası, şekil zarı, üçgen, daire gibi şekiller, 4 adet karton kutu, alüminyum folyolar, eliş kâğıtları, çeşitli boya kalemleri, renkli kurdeleler, çeşitli süsleme materyalleri, yapıştırıcı, makas
Yaş Grubu		60-72 ay
Kazanımlar	Gelişim Alanları	
	Bilişsel Gelişim	Uzay ve gezegenlere dikkati çekilir. Gezegenlerle ilgili dikkatini çeken konular hakkında sorular sorar. Gezegenlerin adını söyler. Gezegenlerin büyüklüğünü söyler. Gezegenleri resimleriyle birebir eşleştirir. Gezegenleri büyüklüklerine göre karşılaştırır.
	Dilsel Gelişim	Gezegenlerle ilgili düşüncelerini söyler. Dinlediği hikâyeyi anlar ve hatırlar. Dinlediği hikâye hakkında yorum yapar. Hikâyede dinlediği gezegenlerle ilgili sorular sorar, ona sorulan sorulara cevap verir. Dramatizasyon yoluyla gördüğü gezegenlerle ilgili sorular sorar, ona sorulan sorulara cevap verir.
	Motor Gelişim	Gezegen şapkaları takan çocuklar etrafta yönergeler doğrultusunda yürür. Gezegenlerin resimlerinin bulunduğu kapakları uygun yerlere takar ve çevirir.
	Sosyal Duygusal Gelişim	Gezegenler hikâyesi bittikten sonra oluşan duygularını söyler.

Eşleştirme materyali için siyah eva üzerine farklı büyüklüklerde şampuan kutusu, su şişesi ve krem kutusu gibi atık materyallerin kapaklarının alt kısımları yapıştırılır.

Daha sonra hem siyah eva üzerine yapıştırılan kapak altlarına hem de kapaklara gezegen resimleri yapıştırılır. Evanın üzerine parlak kâğıtlardan yapılmış yıldız şekilleri karışık olarak yapıştırılır ve materyal son haline getirilir. Gezegen şapkaları ise siyah kartonların yuvarlanıp zımbalanmasıyla ve üzerlerine önceden hazırlanıp yuvarlak şekilde kesilmiş gezegen resimlerinin yapıştırılmasıyla hazırlanır.

Hazırlanan eşleştirme materyali ve gezegen şapkasına örnek Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. Eşleştirme materyali ve gezegen şapkasına örnek

Uygulama süreci

Önce üçgen, daire, kare ve dikdörtgen geometrik şekillerine ait resimlerin her birinden 4 grubu oluşturan çocuk sayısı kadar hazırlanır ve bu şekilleri içeren bir zar yapılır. Öğretmen çocuklardan zarı sırayla atmalarını ister ve üste gelen şekli o çocuğa verir. Tüm çocuklara birer şekil verildikten sonra aynı şekle sahip çocukların bir araya gelmesini ister. Grupları belirledikten sonra sınıfın 4 farklı yerine grupları yerleştirir ve her gruba birer tane kutu verir. Kutuyu süslemek için de alüminyum folyolar, eliş kâğıtları, çeşitli boya kalemleri, kurdeleler, çeşitli süsleme materyalleri, yapıştırıcı ve makas verir. Daha sonra öğretmen çocuklara dönerek “Sizlere dağıttığım malzemelerle önünüzdeki büyük kutuyu grup olarak dilediğiniz gibi süslemenizi istiyorum, bunun için ihtiyacınız olan şeyleri her bir gruba dağıttım.” diyerek yönerge verir. Gruplara süsleme yapmaları için 4’er dakika süre tanır. 4 dakikanın sonunda “Şimdi süslediğiniz kutuları bırakarak, herkesin birer grup ilerlemesini istiyorum.” diyerek grupları sağa veya sola doğru birer kaydırır. Gruplar yeni yerlerine yerleştikten sonra öğretmen, “Arkadaşlarınızın süslemeye başladığı kutuların süslemelerine devam etmenizi istiyorum. Her grup yeni yerindeki önünde olan kutuyu süslemeye devam etsin.” diyerek tekrar yönerge verir. Gruplar bu şekilde 4’er dakika arayla birer sağa/sola kayarak süsleme yapmaya devam eder. Her grup başlangıçta süslemeye başladığı kutunun başına geldiğinde 3 dakika daha süre verilir ve süreç bu şekilde sona erer. Öğretmen süreç sona erdiğinde “Süslemelerimizi tamamladık, şimdi bu kutularla ne yapacağız biliyor musunuz?” diyerek dikkati konuya çeker. Çocukların biraz beyin fırtınası yapmasına izin verir ve onlara ipucu vermek amacıyla bilmece

sorar. Etkinlik görüntüsü ve etkinlikte sorulan bilmeceler Şekil 2’de verilmiştir.

<i>Etkinlik görüntüsü</i>	<i>Bilmece</i>
<p>Mavi bir çarşafım var. Bütün dünyayı kaplar. (Gökyüzü)</p> <p>Akşam baktım çok idi Sabah kalktım yok idi. (Yıldız)</p> <p>Kapkara bir boşluğum Dünya’ya, yıldızlara ev olurum. (Uzay)</p>

Şekil 2. Etkinlik görüntüsü ve etkinlikte sorulan bilmeceler

Sonrasında öğretmen, “Bu kutular bizim uzay araçlarımız, bugün bizi gezegenlere götürecektir.” der ve çocuklardan dinleme yapmalarını ister. Bu süreçte “Ortadan Kaybolan Güneş” adlı hikâyeyi okur. Hikâye esnasında hikâyeye bağdaştırılarak duvara yıldız yansıtılması ile çocukların hikâyeyi daha dikkatli dinlemeleri sağlanır. Hikâye bittikten sonra öğretmen çocuklara “Hikâyede hangi gezegenler vardı? Gezegenler karanlıkta kalınca ne yapmaya karar verdiler? Güneş neden ortadan kayboldu? Güneş’e en yakın gezegen hangisiydi ve adı neydi? Halkalı gezegen dediğimiz gezegenin adı neydi?” gibi hikâyeyi hatırlatıcı sorular sorar. Çocuklardan yanıtları aldıktan sonra öğretmen tarafından zemine gezegen resimleri yapıştırılır ve gezegen kapma oyunu oynanır. Eğlenceli bir müzik açılarak etkinlik başlar, çocuklar karışık dans ederler ve müzik durduğunda çocuklardan bir gezegenin üstünde konum alması istenir. Dışarıda kalan çocuk istediği bir arkadaşına dokunur ve dokunduğu çocuk üstünde olduğu gezegenin adını söyler ve isterse gezegene ait bir özelliği de ekler. Adı söylenen gezegen, gezegen kapamayan çocuğa verilerek oyundan çocukla birlikte çıkar. Süreç bu şekilde son gezegen ve son çocuk kalana kadar devam eder. Hikâyeyi pekiştirmek amacıyla “Düşyeri-Gezegenlere Yolculuk” (URL-1) adlı video çocuklara izletilir ve sonundaki şarkıya eşlik etmeleri istenir. Çocuklar gezegenleri video ile de pekiştirdikten sonra başlangıçta oluşturulan gruplar sırayla öğretmenin yanına gelir. Öğretmenin hazırlamış olduğu gezegen şapkalarından istediklerini seçerek hikâyede geçen olayı dramatizasyon yoluyla arkadaşlarına göstermeleri istenir. Tüm

gruplar dramatizasyonlarını tamamladıktan sonra çocuklardan gezegenleri eşleştirmeleri amacıyla eşleştirme materyalinin önüne gelmeleri istenir. Öğretmen bu esnada Satürn eşleştirmesi yaparken, Satürn şapkası takan çocuğu materyalin yanına getirir. Böylece görselliği pekiştirir. Etkinlik görüntülerine örnekler Şekil 3’te verilmiştir.

Şekil 3. Etkinlik görüntüleri

Etkinlikte kullanılan “Ortadan kaybolan Güneş” hikâyesi Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Etkinlikte kullanılan hikâye

Hikâye Adı: <i>Ortadan Kaybolan Güneş</i>
<p>Gökyüzünün ötesinde, uzayın derinliklerinde sekiz iyi dost gezegen yaşamış. Birlikte çok mutlu olan bu gezegenler Güneş’in etrafında dans edip, dolaşmış. Güneş sürekli onları uzaktan izler, Güneş’in etrafında oynamalarına rağmen hiç biri onu oyunlarına çağırma- zmış. Güneş bu duruma çok üzülse de onlara bir şey belli etmeden uzaktan izlemeye devam edermiş. Günlerden bir gün, gezegenler yine kendi aralarında dans edip, eğlenirken Güneş onları uzaktan izliyormuş.</p> <p>Onlarla birlikte dans edip, gezinmeyi hayal ederken aniden aklına bir fikir gelmiş. Diğer yıldız arkadaşlarıyla anlaşp gezegenlere bir ders verecek ve artık onların dikkatini çekmeyi başarabilecekmiş. Fikrini hemen diğer yıldızlarla paylaşmak için arkadaşlarını yanına çağır- mış ve onlara:</p> <p>“Sevgili arkadaşlarım, hepsi benim etrafımda oynamasına rağmen gezegenlerin hiçbirini beni oyunlarına çağır- mıyor, hatta beni fark etmiyorlar bile. Bende artık onlara bir ders vermek, kendimi fark ettirmek istiyorum. Bunun için sizin yardımınıza ihtiyacım var. Hep birlikte birkaç saat ortadan kaybolalım ve gezegenleri karanlıkta bırakalım.” demiş.</p> <p>Yıldızlar bu duruma biraz şaşır- sa da Güneş’in ne kadar üzüldüğünü görünce ona yardım etmeyi kabul etmişler. Tüm bunlar olurken gezegenler de her şeyden habersiz oyunlarına devam ediyor, mutlu mutlu eğleniyorlarmış.</p> <p>Tam bu sırada Güneş ve yıldızlar bir an da ortadan kaybolmuş ve gezegenler karanlığa gömülmüş. Ne olduğunu anlayamayan gezegenler hem çok üşümüş hem de çok korkmuşlar ve bir o yana bir bu yana kaçışmaya, ne olduğunu anlamaya çalışmışlar. O sırada gezegenlerin en büyüğü olan Jüpiter gezegenleri etrafına çağırarak:</p> <p>“Hepimiz sakın olalım ve bu olaydan nasıl kurtuluruz bir düşünelim. Işığımızı nasıl</p>

geri getirebiliriz?" demiş.

Mavi gezegenler Neptün ve Uranüs aynı anda:

"Uzayın ilerilerine giderek ışık arayalım, belki oralarda bulabiliriz." demişler.

Bu fikir tüm gezegenlerin hoşuna gitmiş fakat bir gezegenin orada kalıp beklemesi, evlerini boş bırakmaması gerekiyormuş. Bu da gezegenler arasında tekrar tartışmaya sebep olmuş.

Halkadan bir taca sahip olan uzayın en güzel gezegeni Satürn hemen atlamış ve:

"Ben buranın kraliçesiyim bu karanlıkta tacımın başına bir şey gelebilir, ben burada yalnız kalamam." demiş.

Mavi-yeşil renklere sahip Dünya ise:

"Benim içimde yaşam var, ben burada karanlıkta tek kalırsam içimde yaşayan insanlar ve hayvanlar çok korkar, o yüzden ben sizinle geleceğim." demiş.

Dünya'nın hemen yanında olan kırmızı gezegen Mars, Dünya'ya hak vermiş fakat o da orada yalnız kalmak istemiyormuş. Geriye parlaklığıyla güzelliğine güzellik katan Venüs ile Güneş'e en yakın ve gezegenlerin en küçüğü olan Merkür kalmış. Venüs'te kalmayı kabul etmeyince, Merkür hepsine dönerek:

"Ben burada kalabilirim isterseniz, hem yanımda Güneş de var ben tek değilim." demiş.

O an da tüm gezegenlerin aklına aynı şey gelmiş ve hepsi aynı anda:

"Güneş nerede, bu olay olduğundan beri ortalarda görünmüyor." demişler.

Güneş'i aramaya ve ondan yardım istemeye karar veren gezegenler hep birlikte:

"Güneeee, neredesin Güneş?" diye bağırmağa başlamışlar.

Uzaktan gezegenleri izleyen Güneş sonunda gezegenlerin aklına geldiğini görünce çok mutlu olmuş ve uzaktan onlara seslenmeye karar vermiş. Güneş:

"Hey, gezegenler beni dinleyin. Karanlıkta kaldığınızı biliyorum. Size tek bir şartla yardım ederim." demiş.

Gezegenler Güneş'in sesini duyunca çok sevinmişler ve gezegenler:

"Lütfen bize yardım et, ne istersen yaparız." demişler.

Güneş ise:

"Bundan sonra beni de oyunlarınıza çağırırsanız size ışığı geri getiririm ve sizi karanlıktan kurtarırım." demiş.

Gezegenler Güneş'in teklifini hemen kabul etmiş. Güneş de saklandığı yerden çıkarak tüm gezegenleri yeniden aydınlatmış.

Gezegenler Güneş'in onları aydınlattığını görünce çok şaşırılmışlar. Güneş'i üzdükleri için de çok üzölmüşler ve ondan özür dilemişler. Güneş de onları affetmiş ve hep birlikte el ele tutuşarak şarkı söylemeye başlamışlar:

Biz sekiz gezegeniz
Uzayın içindeyiz
Güneş'in etrafında
Döne döne gezeriz
Güneş'e en yakını
Merkür deriz adına
En küçüğümüz odur
Venüs vardır yanında

Dünya'mız gelir sonra
Yaşam vardır tek onda
Kıpkırmızı Mars ise
Dünya'mızın yanında
En büyük Jüpiter'dir
Güneş'ten hemen sonra

Satürn'ün halkası da
Güzellik katar ona
Neptün ise masmavi
Uranüs'le yan yana
İkiz kardeşler gibi
Çok benzerler ikisi
Hepimiz el eleyiz
Bu kocaman uzayda
Yıldızlar yanımızda
Aileyiz biz orda

Uygulama sonu değerlendirme

Öğretmen etkinlik sonunda “Bugün neler yapmıştık hatırlıyor musunuz?” diye sorar. Çocuklardan birkaç tane cevap aldıktan sonra, “Şimdi her gruptan bugün öğrendikleriyle ilgili bir canlandırma yapmalarını istiyorum.” der. Çocuklar canlandırmalarını bitirdikten sonra diğer çocuklara “Sizce burada ne anlatmak istemiş olabilirler?” sorusu yöneltilir ve alınan cevaplardan sonra canlandırmayı yapan gruptan cevap alınır. Böylece etkinlik sonunda hem grupla, hem de her çocukla bireysel olarak değerlendirme yapılır.

BULGULAR

Araştırmada, okul öncesi çocukların “uzay ve gezegen” konusunda ki uygulama öncesi ve sonrası çizimlerine ait sonuçlar Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Okul öncesi çocukların çizimlerine ait sonuçların frekans (f) dağılımı

Uygulama öncesi	f	Uygulama sonrası	f
Güneş	12	Güneş	12
Dünya	12	Yıldız	12
Yıldız	8	Merkür	12
Satürn	1	Venüs	12
		Dünya	12
		Mars	12
		Jüpiter	12
		Satürn	12
		Uranüs	12
		Neptün	12

Araştırmaya katılan tüm çocukların uygulama sonrasında yapmış oldukları çizimlerde 8 gezegeni güneşe yakınlığına göre doğru çizdikleri ve çizimlerinde gezegenlerin büyüklüğünü de dikkate aldıkları belirlenmiştir.

Araştırmada çocukların uygulama süreci boyunca etkinliklere ve grup çalışmalarına katılma düzeylerini belirlemek için kullanılan gözlem formuna ait sonuçlar Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Gözlem formuna ait sonuçlar

Öğrenciler	öğrenme sürecine aktif katıldılar
	birlikte çalıştılar
	kendi görüş ve düşüncelerini rahat ifade ettiler
	etkinlikleri merakla yaptılar
	etkinlikleri eğlenerek yaptılar
	görsel materyallerle konuya odaklandılar

Uygulama sürecine ilişkin araştırmaya katılan çocuklara görüşleri sorulduğunda, tüm çocukların eğlendiklerini, uzay aracı yapmanın eğlenceli olduğunu, kullanılan materyallerin ve uzayda seyahat fikrinin ilgilerini çektiğini ifade ettikleri belirlenmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Araştırma sonucunda, “uzay ve gezegenler” konusuna yönelik, soru-cevap, gösterip-yaptırma, dramatizasyon gibi öğretim yöntemlerinin ve rol oynama, beyin fırtınası, doğaçlama, oyun oynama, öykü, bilmece gibi öğretim tekniklerinin kullanıldığı bir etkinlik planlanmıştır. Araştırma sonuçları, planlanan etkinlikte çeşitli öğretim yöntem ve tekniklerin bir arada kullanılmasının çocukların ilgi, istek ve merak düzeylerinin arttırdığını, etkinliğe aktif katılmalarını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır. Uygulanan etkinlikte, çocukların iletişim, grupla işbirliği becerisini ve hayal gücünü geliştiren, yaratıcı düşünmelerini sağlayan, fen kavramlarını oyunlaştırarak öğretimi zevkli ve kalıcı hale getiren dramanın (Uyanık Balat & Önkol, 2013) kullanılmasının, çocukların soyut kavram ve deneyimleri somutlaştırarak anlamlı öğrenmenin gerçekleşmesine katkı sağladığı düşünülmektedir. Nitekim dramanın, çocukların etkinliklerde aktif rol alarak duygu ve düşüncelerini yaratıcı yollarla ifade etmesini, gözlem yaparak ve deneyerek bilgiye kendileri ulaşarak zengin deneyimler kazanmasını sağlamakta olduğu belirtilmektedir (Taylor, 2000; Hendy & Toon, 2001; Freeman, Sullivan, & Fulton, 2003; Kandır, 2003; McCaslin, 2006).

Çocuk edebiyatı türlerinden olan resimli hikâye kitapları, çocuk dergileri, bilmece, şiirler, parmak oyunları incelendiğinde temaların çoğunlukla fen ve fene ilişkin konular üzerine kurgulandığı görülmekte ve bu nedenle fen eğitiminde çocuk edebiyatı türlerinden yararlanılmaktadır (Uyanık Balat & Önkol, 2013). Literatürde, fen eğitiminde hikâyelerin kullanılmasının öğretimde etkili olduğu savunulmaktadır (Fensham, 2001; Taylor, 2000; Hendy & Toon, 2001; Freeman et al., 2003; Banister, & Ryan, 2001). Araştırma sonuçları, etkinlikte kullanılan hikâye, şarkı, çizgi film ve bilmece çocukların ilgisini çektiğini ve eğlenceli bulduklarını ortaya koymaktadır. Çocuk edebiyatını fen öğretimi için kullanmak, çocukların fene karşı merak, sorgulama, keşfetme ve bilimsel süreç becerileri ve

bilimsel düşünmeyi geliştirmesini sağlaması (Hugerat, Elyian, & Zadik, 2005) ve fene karşı olumlu tutum geliştirmesi açısından önemlidir.

Araştırma sonucunda, uygulamada gezegen eşleştirme materyali ve gezegen şapkalarının hazırlanmasında, çocukların yaş ve gelişim düzeyine uygun, ilgi ve merak uyandırıcı olmasına dikkat edilmiştir. Etkinlikte gezegenler videosunun izletilmesi, hikâye okunurken yıldız yansıtan projeksiyonlu bir gece lambasının ve ses efektlerinin kullanılması, drama gezegen şapkalarının kullanılması, çocukların farklı duyu organlarına hitap ederek öğrenmeyi kolaylaştıran, süreci zevkli ve eğlenceli hale getirecek özellikte olmasını sağladığı belirlenmiştir. Nitekim etkinliklerde ses efektleri, maske ve kostüm gibi materyallerin kullanılmasının hayal gücünün uyarılmasını sağlayarak yeni fikirlerin ortaya çıkmasında etkili olduğu belirtilmektedir (Ömeroğlu, 1990).

Araştırma sonucunda, uygulanan etkinliğin, çocuğun bilişsel, dilsel, motor ve sosyo-duygusal alandaki gelişim özelliklerini göz önüne alarak çocuğu geliştiren, düşündüren, yaratıcılığını destekleyen ve bilimsel süreç becerilerini kullanmasına fırsat veren aktivitelerden oluşması, çocukların etkinliğe aktif ve istekli katılım sağlamalarını, birbirleriyle etkileşim içinde olmalarını ve eğlenceli vakit geçirmelerini sağladığı belirlenmiştir. Nitekim fen etkinliklerinin çocukları dikkat etmeye, soru sormaya, merak etmeye, gözlem yapmaya, araştırma yapmaya, inceleme ve keşfetmeye yönelten özellikte olması gerekmektedir (MEB, 2012). Bu sonuçlar, çocukların bilişsel, dil, sosyo-duygusal, motor gelişimlerine olumlu yönde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Astronomi, merak, hayal ve keşif duygularını geliştirmesi, öğrencilere feni sevdirmesi ve fen bilimlerine yönelmesini sağlaması (Tunca, 2002) açısından fen eğitimde önemli bir yere sahiptir. Avrupa Astronomi Birliği, astronomi eğitiminin mümkün olduğu kadar erken yaşlarda başlanması gerektiğine dikkat çekerek, astronomi ile ilgili kavramsal yapıların oluşturulması gerektiğine dikkat çekmektedir (Taşcan & Ünal, 2015). Bu nedenle okul öncesi çocuklara gelişim özellikleri dikkate alınarak, çeşitli yöntem ve tekniklerin kullanıldığı etkinliklerle astronomi eğitiminin verilmesi, çocukları düşünen, sorgulayan, merak eden, araştıran, keşfeden, bilimsel süreç becerilerini kullanan, yaratıcı ve feni seven bireylere dönüşmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Banister, F., & Ryan, C. (2001). Developing science concepts through story-telling. *School Science Review*, 83(302), 75-83.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B., & Turner, L. A. (2015). *Araştırma yöntemleri desen ve analiz (Research methods, design, and analysis)*. (Çeviri Ed.: A.

- Alpay). Ankara: Anı.
- Clark, A. (2005). Ways of seeing: using the Mosaic approach to listen to young children's perspectives. A. Clark, A.T. Kjørholt ve P. Moss (Ed.) *Beyond Listening. Children's perspectives on early childhood services*, pp. 29-49. Bristol: Policy Press.
- Darbyshire, P., MacDougall, C., & Schiller, W. (2005). Multiple methods in qualitative research with children: More insight or just more?, *Qualitative Research*, 5(4), 417-436. doi: 10.1177/1468794105056921
- Düşkün, İ. (2011). *Güneş-Dünya-Ay modeli geliştirilmesi ve fen bilgisi öğretmen adaylarının astronomi eğitimindeki akademik başarılarına etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Eliason, C., & Jenkins, L. (2003). *A practical guide to early childhood curriculum*. Upper Saddle River, N.J. : Merrill.
- Fensham, P. (2001). Science as story: Science education by story. *Asia-Pacific Forum on Science Learning and Teaching*, 2(1), Foreword.
- Freeman, G., Sullivan, K., & Fulton, C.R. (2003). Effects of creative drama on selfconcept, and problem behavior, *Journal of Educational Research*, 96(3), 131-138.
- Freeman, M., & Mathison, S. (2009). *Researching children's experience*. New York: Guilford Publications.
- Hamurcu, H. (2003). Okul öncesi eğitimde fen bilgisi öğretimi 'Proje Yaklaşımı'. *Eğitim Araştırmaları*, 4 (13), 66-72.
- Hugerat, M., Elyian, S., & Zadik, R. (2005). New prospects for teaching science in kindergarten. The science story case. *Universitas Scientiarum*, 10, 69-77.
- Hendy, L., & Toon, L. (2001). *Supporting drama and imaginative play in the early years*. Open University Press, Buckingham, Philadelphia.
- Kandır, A. (2003). Yaratıcı dramanın okul öncesi eğitim programındaki yeri ve hedefleri. *Okul öncesi eğitimde drama teoriden uygulamaya* (Yazarlar: Ömeroğlu, E., Ersoy, Ö., Tezel Şahin, F., Kandır, A. ve Turla, A.). Ankara: Kök.
- Kallery, M., & Psillos D. (2001). Pre-school teachers' content knowledge in science: Their understanding of elementary science concepts and of issues raised by children's questions. *International Journal of Early Years Education*, 9(3), 165-177.
- Lind, K. K. (1999). *Science in early childhood: Developing and acquiring fundamental concepts and skills, dialogue on early childhood science, mathematics, and technology education*. Washington, DC: AAAS, 73-83.
- McCaslin, N. (2006). *Creative drama in the classroom and beyond*. United States of Pearson Education, America.
- MEB (2012). *Okul öncesi eğitim programı*. Milli Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Ömeroğlu, E. (1990). *Anaokuluna giden 5-6 yaşındaki çocukların sözel yaratıcılıklarının gelişimine yaratıcı dramının etkisi*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Percy, J.R. (1998). *Astronomy education: An international perspective*. (Eds.: L. Gouguenheim, D. McNally ve J. R. Percy), New trends in astronomy teaching, Cambridge, US: Cambridge University Press.
- Punch, S. (2002). Research with children, the same or different from research with adults?. *Childhood*, 9(3), 321-341. doi: 10.1177/0907568202009003005
- Taşcan, M., & Ünal, İ. (2015). Astronomi eğitiminin önemi ve Türkiye’de öğretim programları açısından değerlendirilmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 25-37.
- Taylor, P. (2000). *The drama classroom: Action, reflection, transformation*. Routledge Falmer, London.
- Trumper, R. (2006). Teaching future teachers basic astronomy concepts-seasonal changes-at a time of reform in science education. *Journal of Research of Science Teaching*, 43(9), 879-906.
- Tunca, Z. (2002). Türkiye’de ilk ve orta öğretimde astronomi eğitim öğretiminin dünü, bugünü. *Ulusal Fen ve Matematik Eğitimi Kongresi*, 16-18 Eylül, Ankara.
- URL-1. Düşyeri-Gezegenele Yolculuk, 15 Ocak 2017 tarihinde <https://www.youtube.com/watch?v=F2-4wxR0Ayw> adresinden erişildi.
- Uyanık Balat, G., & ÖNKOL, F.L. (2013). Okul öncesi dönemde fen eğitimi öğretim yöntemleri. B. Akman, G. Uyanık Balat ve T. Güler (Ed.), *Okul öncesi dönemde fen eğitimi* Ankara: Pegem Akademi.
- Uyanık Balat, G., & Özkan, B. (2013). Okul öncesi dönem çocuklarının temel gelişimsel özellikleri. B. Akman, G. Uyanık Balat ve T. Güler (Ed.), *Okul öncesi dönemde fen eğitimi* Ankara: Pegem Akademi.
- Yin, R.K. (1984). *Case study research: Design and methods*. Beverly Hills, CA: Sage.